

De reus uit de Rif

Van Mohammed Benzakour verscheen eveneens
bij Ambo|Anthos *uitgevers*

Tien op een ezel
De ogen van Fadil
Yemma

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos *uitgevers* via
www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

Mohammed Benzakour

De reus uit de Rif

Herinneringen aan mijn vader

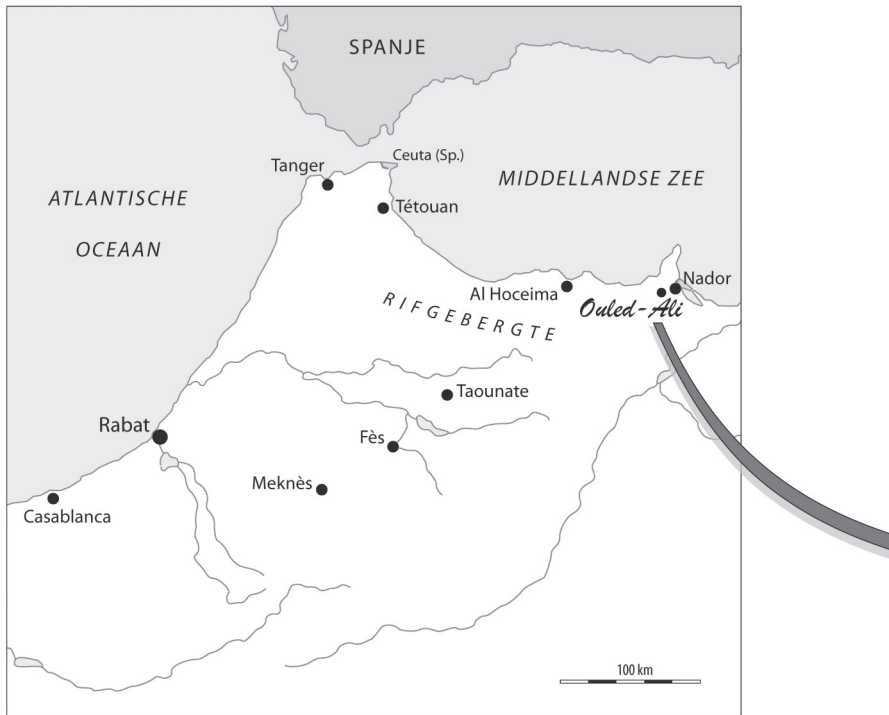
Ambo|Anthos
Amsterdam

ISBN 978 90 263 6744 1
© 2024 Mohammed Benzakour
Omslagontwerp Marry van Baar
Omslagillustratie Privéarchief auteur
Foto auteur © Roelof Pot
Zetwerk Mat-Zet b.v.
Kaart © GO Graphics

Verspreiding voor België:
Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Opgedragen aan mijn vader – en aan alle vaders
die de Rif verlieten en hun heil zochten aan
de overkant van de zee.

Inhoud

Woord vooraf	13
In de grond	17
Het hek	20
Sinaasappelgaard	23
De dood en de vleespotten	26
De sluiproute	28
Plastic bloemen	31
Adieu la France!	35
Twee lusjes	37
Zuivere scheerwol	41
Het rollende gevaarte	44
Slakken in Zwijndrecht	47
Mohammed Ali	50
Hellepoort	53
De mosseltent	55
De slee	57
Fietsen	59
Sinterklaas	62
Soepballetjes	67
Pater Wilmering	69

De bamischijf van Evert	72
Kaplaars	74
Nezmet	76
Tattoo Bob	79
Rqaddid	81
Het lavet	83
Natuurgeweld	89
Gladde stenen	92
Een geheimzinnig ei	95
Karnemelk en geelzwarte mormels	100
Pindakaas	103
Een eigen huis	106
Een vliegtuig vol lekkernijen	109
De wonderolie van oom Benaissa	112
De ransolijven van oom Benaissa	116
Tien op een ezel	119
De dreun	123
Thuiskomen	126
Allah is een democraat	129
Het rommelmuseum	132
La Gomera	136
Het slootje	140
De bouvier	142
De Samen Sociaal Club	145
Hamsteren	156
Voetbalmoeders	159
Hoe God verdween uit Zwijndrecht	162
De verstopte vaccinatiebrief	167
De hemel geogst in zijn handpalm	170

‘Pas in het donker zie je de sterren.’

– Ralph Emerson

‘Misschien is de maan alleen maar mooi omdat hij ver weg is.’

– Mahmoud Darwish

Woord vooraf

Het noodlot is sterker dan de wijsheid. Toen in 2010 bij mijn moeder de voorzienigheid toesloeg in de vorm van een zwaar herseninfarct, raakte ze voor de helft verlamd en, gruwelijker, ze verloor haar spraak. Haar hele vocabulaire en talenkennis van het Berbers, Marokkaans en Nederlands werd in één klap vernietigd, loste op in de kosmos. Met als direct gevolg dat de toegang tot misschien wel haar grootste schat, haar geheugen, hermetisch op slot ging. In dit kolossale Magnus Carlsen-achtige geheugen lag een heel mensenleven opgeslagen, het Nationaal Benzakour Archief, tot in de absurd kleine familiedetails, maar geen sleutel die de toegangsdeur nog kon openen. Over onder andere deze tragedie schreef ik het boek *Yemma*.

13

Gelukkig was vader er ook nog, net zo cum laude analfabeet als moeder, nooit schoolgegaan, nooit de pen geroerd, onbekend met boek, smartphone en Google. Een ongeletterde man van de bovenste plank (wel met een indrukwekkende handtekening). Dat gaf natuurlijk niet alleen veel praktisch ongemak, hij miste ook roemloos al het moois wat de mens op schrift voortbracht, romans, poëzie, essays, reisverslagen, kruiswoordpuzzels. Anderzijds, en dat weten weinigen, kleeft aan ongeletterdheid ook

iets kostbaars. Doordat niks opzoekbaar is in boeken, kranten of op het wereldwijde web, leunen ongeletterden volledig op het geheugen, waardoor hun hippocampus bovenmatig sterk ontwikkeld is. Dat betekent dat alles wat vader had meegemaakt, al zijn omzwervingen, avonturen, lotgevallen, zijn kennis van alerhande zaken, veilig lag opgeslagen in de harde schijf onder zijn hersenpan.

14 Daar komt bij dat de Berbertalen een goeddeels orale traditie kennen. Alle mores en folklore, tradities, liederen, poëzie, spreuken, sprookjes, wijs- en dwaasheden, dit alles is altijd van ouder op kind overgeleverd, waarmee dus al van oudsher groot beslag wordt gelegd op het geheugen. Je kan stellen dat de hele sociaal-culturele historie van de Berbers, de schatrijke beschaving, als het ware vervat ligt in de diepste krochten van het Berberbrein. Weliswaar bestond er heel lang geleden, zeven eeuwen voor Christus, een Berberschrift, het Tifinagh, maar dat is vanwege de arabisering door de eeuwen heen behoorlijk in onbruik geraakt. Slechts een handjevol romantici en academici beheerst het nog. Het hedendaagse Berbers kent eigenlijk geen modern schrift. Wel bestaat er het neo-Tifinagh, een afgeleide van het oorspronkelijke schrift, dat onderwezen wordt op luttele basisscholen in Marokko.

Het droevige besef dat het Berbers een uitstervende taal is, maakte de urgentie voor mij des te groter om met pen en papier met vader aan tafel te gaan zitten.* Want gelukkig bezat hij nog

* UNESCO luidt met zijn 'Atlas of the World's Languages in Danger' de noodklok: ongeveer de helft van de circa zesduizend talen dreigt voorgoed te ver-

wél zijn taal en spraak, gelukkig was bij hem dat duizelingwekkende labyrint van gangen, buisjes en radertjes, dat wonderlijke bouwwerk der schepping genaamd brein, nog niet verwoest. Dus besloot ik zijn levensverhaal maar gauw vast te leggen, vóór hem hetzelfde noodlot als moeder zou treffen en alles met hem in het graf verdwijnt.

Met bandrecorder en notieboekje zaten we thuis avond na avond samen op de bank, met warme thee en pindanootjes. Vader was een dieselauto, aarzelend aan het begin, maar eenmaal op dreef niet meer te stuiten. Hoewel zijn kortetermijngeheugen niet meer het oude was, waren zijn verhalen uit de oude doos nog even sprankelend als sterren bij heldere nacht. Een geboren verteller waar ik als schrijver maar al te blij mee was.

15

Op een dag, nadat hij mij op tv had gezien bij Pauw & Witteman, pratend over mijn boek *Yemma*, zei hij: ‘Waarom krijg ik niet ook een boek?’

Nou vader, hier ligt het dan, jouw boek. Je biografie in een rapsodie van korte en langere verhalen, jouw en mijn herinneringen tezamen. Je zal het zelf niet meer kunnen lezen want je bent al hoog in de hemelen. Bovendien kón je niet eens lezen. Alhoewel... bij God en Allah is alles mogelijk. Het zou me niet

dwijnen. De laatste update is van juli 2017. Gemiddeld verdwijnt er elke twee weken een taal van de aardbodem. Meer dan vijfhonderd talen bevinden zich in zeer kritieke toestand, omdat die enkel nog door oudere mensen worden gesproken en niet meer worden overgedragen op jongere generaties. Hopelijk zal het zo'n vaart niet lopen met het Tarifit, hoewel al zeven Berberdialecten (waaronder Tamazight Beni Iznassen, Ghomara, Judeo-Berber) op de nominatielijst staan.

verbazen als je daarboven, tussen het bandenplakken en het afstruinen van rommelmarkten door, nog even snel een paar stevige Nederlandse taalcursussen hebt gevolgd. Want als er iets was wat jou altijd speet, dan was dat wel dat toen mijn lagere-schoolmeester Joep Verduin (intussen ook boven bij vader) zo aardig was om voor jou en andere Marokkaanse gastarbeiders uit de buurt na schooltijd gratis lees- en schrijflessen te verzorgen, je maar één keer kwam opdagen.

In de grond

En daar zakt de kist in de grond.

17

De achtste december 2021. Boven ons een druilerig hemeldak waardoorheen zich een slap zonnetje wurmt. In een kring kijken we toe hoe zes jongemannen de kist neerlaten met touwen, wat beslist geen sinecure is aangezien vader rond de vijftientig kilo weegt en in zijn gezonde jaren zelfs over de honderd. De kist neerlaten doen ze trouwens met opvallend veel enthousiasme. Twee hebben hun jurk opgestroopt en vakkundig bij het middel vastgesnoerd. Blubberzand en jurk is in dit land geen goede combinatie.

Ik wacht op het moment dat ik in tranen uitbarst, maar die blijven achterwege. In plaats daarvan krijg ik een uitzonderlijke belangstelling voor het schoeisel. Nauwkeurig sla ik de hippe sportgympies gade van neven en ooms die ik een half leven heb gezien noch gemist.

Een begrafenis is een reünie voor mensen die elkaar niet direct liggen. Ook de imam, een jonge pief met blauw-witte Nike-sneakers, is duidelijk bij de lurven gegrepen door de tijdgeest. Op zijn kin een strak gemillimeterd baardje en op zijn hoofd een rond zwart mutsje. Hij ratelt een serie smeekbedes af in een vaart waar Usain Bolt jaloers op zou zijn. Overigens

zijn het beslist benijdenswaardige dingen die hij mijn vader toewenst.

Een stuk verderop staan de vrouwen op een kluitje toe te kijken. Zij mogen er niet bij staan, zegt de traditie. Zij zijn te emotioneel en gaan hard krijsen en daar zit niemand op te wachten, de dode nog het minst.

18 De kist heeft nu de bodem bereikt. Een vochtige, Hollandse bodem. Vandaag ben ik getuige van een van de vele verrassingen die het bestaan voor ons in petto heeft: zijn hele leven was vader voorbestemd om te eindigen in de warme, droge aarde van zijn geboortedorp in Noord-Marokko. Bij zijn moeder, bij zijn vader, bij zijn dochttertje Anisa. En bovenal: naast mijn moeder. Zijn eerste, zijn enige, zijn laatste levensgezel. Maar vandaag zakt hij in de koude, natte kleigrond van Bergen op Zoom. Vijfenzestig jaar onafscheidelijk samen, dag in dag uit, en dan op het laatst uit elkaar gerukt, met een zee en een continent tussen hen in.*

Wat geeft het, of tussen die twee stenen

De landen liggen, waaroverhenen

De winden waaien met den regen

Tot aan het eind van den legen tijd?

Zij hebben elkaar niet meer te spreken.

Zij zijn elkander voorgoed ontweken

* Exhumatie is bepaald geen Marokkaans gebruik maar in de islam onder bijzondere omstandigheden toegestaan. Een fatwa uit 1973 zegt: 'Het openen van moslimgraven, exhuminatie en herbegraven van de overledene is toegestaan, op voorwaarde dat dit gebeurt voor het welzijn van de overledene en de levenden.'

*Naar waar de monden voor altijd zwegen.
Gevuld met stof en vergetelheid.*

J.C. Bloem, fragment uit 'Hun graven',
uit *De nederlaag*, 1937

Zijn hele leven betaalde vader keurig de uitvaartpremie van bank Chaabi*, waarmee alles was verzekerd en gegarandeerd, wassing, kist, koeling, vliegticket, ambulancevervoer tot aan het kerkhof in zijn door bergen omringde geboortedorp. Maar hij eindigt in de grond van Bergen op Zoom, waar geen ene berg te bekennen is. Waarom hier? Heel simpel, omdat Marokko (anders dan Turkije en andere moslimlanden) vanwege corona alle vliegverkeer stopzette, ook dat van de doden.

19

Als de imam is uit gerateld en het laatste 'amen' in koor uit de monden van de doodbidders opklinkt, beent mijn broer naar hem toe en drukt 'm stiekem-opzichtig een vijftig-euro-briefje in de hand, dat de geestelijke, zoals de etiquette voorschrijft, vriendelijk weigert maar vervolgens genoeglijk aanneemt.

Daar ligt vader dan. Daar ligt een tijdperk. In het moslimhoekje van een katholiek kerkhof, onder een miezerig hoopje gewijd zand. De zerk moet nog besteld worden. Multicultureel samenleven is de kroon op multicultureel samenleven.

* Een zeer populaire bank bij vooral de eerste generatie gastarbeiders, die er hun spaarcentjes bewaarden en levensverzekeringen afsloten, waaronder ook de uitvaartverzekering. In de jaren zeventig en tachtig waren de rentepercentages wel 10 procent!

Het hek

20 Een lange, bittere tocht was het die hij te voet aflegde, op sandalen van vlas. Over heuvels, distelvelden, akkers, zoveel mogelijk pad en asfalt vermijgend, om niet op te vallen. Schrammen en zweren aan z'n voeten en aan de hemel flikkerden de sterren toen hij arriveerde bij de oever van de Moulouya, waar de stroming ruw en koud kolkte en schurftige straathonden elkaar opjaagden. De broekspijpen opgestroopt waadde hij door het water, stap voor stap, balancerend op keien en zich op de tast aan puntige rotsen vastgrijpend. Menig kind was door de stroming meegesleurd, en er waren vrouwen met wasgoed op de keien uitgegleden en een paar dorpen verderop levenloos aangespoeld.

Een uur later bereikte hij de overkant, bibberend en zwaar ademend. Met natte, kapotte sandalen moest hij nog zo'n tien kilometer afleggen, daar ongeveer lag de Algerijnse grens. Het was hem te moede alsof hij heel de eeuwigheid, die spande tussen dit moment en de eerste scheppingsdagen, door strompelde. Syriërs, Irakezen, Afghanen, Somaliërs, Jemenieten, Oekraïners, Palestijnen, allen waren op de vlucht voor kogels en bommen. Vader vluchtte niet voor bommen. Zijn oorlog speelde zich af in zijn buik: er was hongersnood in Marokko. En in